

שיחה עולמית

דברים שכותבים בחו"ל | ישי פלג

Commentary

הרלטיביזם הדוחה

ימים ספורים אחרי מתקפת הטבח המחרידה של 7 באוקטובר נחשפו במערומיהם רבים מהמוסדות האינטלקטואליים של המערב, כולל היהלום שבכתר האקדמיה האמריקנית, אוניברסיטת הרווארד. 34 קבוצות סטודנטים באוניברסיטה האשימו את ישראל במתקפת המאס, ובכירי האוניברסיטה לא הנפיקו כל התייחסות להאשמה האנטישמית. העיתונאי האמריקני היהודי ג'ון פודהורץ, במאמר "הפניה ירודה ומכזבת" בכתב העת קומנטרי (16 באוקטובר), מתח ביקורת על השגיאיה של הרווארד באמצעות התייחסות לדבריו של פרופ' סטיבן וולט מבית הספר קנדי למדיניות ציבורית בהרווארד, שתמצת את גישתו כלפי הטבח בציטוט של המשורר ו"ה אודן –

אני והצבור יודעים / את מה שלומדים תלמידים: / קרֶבנות שֶׁל רַע / מְשִׁיבִים בְּרַע.
(מתוך "1 בספטמבר 1939", מאת ו"ה אודן. מאנגלית: עפרה עופר אורן).

וולט פרסם את השורות הללו בטוויטר ב-9 באוקטובר, "בקשר לאירועים המזעזעים והמדכאים של סוף השבוע". השימוש בציטוט הזה של אודן, ודווקא בהקשר הזה, פותח צוהר, לדברי פודהורץ, ל"טבעו האמיתי של הריקבון האינטלקטואלי והרוחני שהוא [וולט] דוגמה מובהקת שלו".

שירו של אודן, "1 בספטמבר 1939", נכתב כמובן בימים שלאחר פלישת היטלר לפולין, ומבקש לומר שאי אפשר להבין באמצעים מחוכמים את הסיבות לפריצתה של המלחמה, מכיוון שהכול ברור וידוע: מי שעושים לו עוול יעשה עוול בתמורה. אלא שאודן עצמו התחרט חרטה אדירה על הטענה הזאת, כשהבין את הזוועה הנאצית לעומקה.

כבר ב-1919, מזכיר פודהורץ, כתב הכלכלן ג'ון מיינרד קיינס שהתנאים הדרקוניים של חוזה ורסאי מטילים עול כבד מדי על הכלכלה הגרמנית, הזהיר שהגרמנים יתקוממו בשל כך, והטיל מראש את האשמה על המערב, שכפה את תנאי השלום החמורים. אודן בסך הכול חשב אז את מה שחשבו רבים אחרים: "הגרמנים שזה עתה פלשו לפולין היו אלה שנעשה להם רוע, ועכשיו הם רק התכוונו להחזיר". מנקודת המבט של ימינו, אומר פודהורץ, זו השקפה נתעבת. לא רק משום שעלייתו של היטלר נבעה מסיבות רבות שאינן רק הגשמה של נבואת קיינס, אלא גם משום שהרוע שהם ביקשו לגרום היה מחייתם של עמים שלמים מעל פני האדמה, וממש לא ניסיון להחזיר לעצמם את מה שאיבדו במלחמת העולם הראשונה.

לקראת סופו של השיר כותב אודן "עלינו לאהב זה את זה או שנמות". פודהורץ מתנגד לכך בכל תוקף: "אחרי 1 בספטמבר 1939, המערב היה צריך לאהוב את החיים מספיק כדי להרוג את תאומי הרשע של הפשיזם והאימפריאליזם היפני כדי שהעולם יוכל לשרוד". והוא מוסיף שגם אודן למד זאת. לפי הביוגרפיה של המשורר, ב-1944 הוא מחק את השורה "עלינו לאהב זה את זה או שנמות", וב-1957 אמר למשורר עמית שהוא "מתעב" את השיר כולו. הוא החל לסרב להצעות לפרסם את "1 בספטמבר 1939" בלקטים, ואמר שאם זהו שירו הזכור ביותר, הוא מעדיף להימחק לחלוטין מהזיכרון.

אודן נטש את היחסות המוסרית המופיעה בשירו; אבל אנשים עדיין ממשיכים לצטט אותו. "הרלטיביזם הדוחה של סטיבן וולט ... מפגין את פשיטת הרגל המוסרית" בהתייחסות המערב לישראל כאל התוקפן בסכסוך שנמשך יותר מ-75 שנה, טוען פודהורץ. איש במערב לא עשה עוול לגרמניה בחוזה ורסאי: היא פתחה במלחמת העולם הראשונה שהביאה למותם של עשרות מיליונים, ונדרשה בצדק לשלם פיצויים. באותו אופן בדיוק, ההתייחסות לישראל בתור הצד האשם בסכסוך שכלל סרבנות ערבית לשלום מ-1947 ועד היום בכל שנה ושנה היא נעדרת מוסר. אודן היה

"אדם שמסוגל לצמוח בתגובה לאירועים בעולם האמיתי", כותב פודהורץ, אבל "סטיבן וולט הוא אינטלקטואל בינוני ששמו יאבד לנצח ברגע שיעבור לעולם הבא, ולא ייזכר לעולם. מלבד, בעצם, כדוגמה לסוג של פועל-הגות ירוד ומכזב, שרואה את הטוב וקורא לו רע – ורואה את הרוע אך בוכה על העוול שכביכול נעשה לו".

האנטישמיות נחשבת

"סירתי ברחבי אמריקה ואירופה השבוע, ובכל מקום שהייתי בו ראיתי אותו דבר", כותב העיתונאי והסופר דאגלס מאריי בטלגרף הבריטי, במאמר "השלכות מתקפת חמאס על ישראל חשפו את התמוטטות המוסר במערב" (20 באוקטובר). "הפגנות המוניות פרו-פלסטיניות בכיכר טיימס בניו-יורק. הפגנות גדולות בכל בירה אירופית. בליסבון אנשים מניפים דגלי פלסטין. בנורווגיה, מחאה של אנשים המפגינים את תמיכתם בפלסטינים ואת התנגדותם לישראל". המראות הללו, בעיניו, הוכיחו משהו רע מאוד על המערב: האנטישמיות בו נעשית גלויה יותר ויותר, והדבר מעיד לא על רשעותם של היהודים, אלא על מתחים עצומים, תת-קרקעיים, המאיימים על מדינות המערב עצמן.

מאריי, מחבר הספר 'המוות המוזר של אירופה', טוען במאמר שבמערב יש היום אנטישמים רבים ומתרבים, שחלק ניכר מהם הגיעו כמהגרים. "אחרי אירועי השבועיים האחרונים, זה כבר לא סוד", הוא כותב. "זה לא סוד בסידני, שם התאספו המונים מחוץ לבית האופרה כדי לשיר 'המיתו את היהודים בגז'. זה לא סוד בברלין,

שבית כנסת הוצת בה ושמיני דוד צוירו בה על דלתות בתי יהודים". ההמונים תומכי חמאס (ובהם רבים שאינם מוסלמים ואינם מהגרים) שהפגינו ברחובות ערי המערב "למען עזה" קרעו כרזות שהציגו את החטופים, צעדו בחולצות המציגות את מצנחי הרחיפה של הטרוריסטים ששימשו במתקפה על פסטיבל נובה בָּרְעִים, ותמכו במפורש בהרג יהודים. מכתבי התמיכה הפומביים בעזה, בחתימתם של סופרים, הוגי דעות, פוליטיקאים, שחקני כדורגל, מוזיקאים וידוענים אחרים, האשימו את ישראל במתקפה המחרידה נגדה. בתקשורת הבריטית פרסמו בשקיקה, תוך התעלמות מהשאיפה לדווח דיווחי אמת, את שקרי חמאס לגבי הפצצת בית חולים ברצועה (גם לאחר שהתברר שרקטה כושלת פגעה במגרש החניה של בית החולים, העיתונאים התקשו לחזור בהם ולתקן את הדיווח הראשוני שלהם מפי דוברי ארגון הטרור).

כל זה, אומר מאריי, אינו תמיכה בפלסטינים, אלא אנטישמיות מובהקת. ולשם המערב פונה בימים אלה. טבח היהודים בנגב המערבי הוביל רק במקרים נדירים לעצרות המונים המביעות סולידריות עם הנרצחים; ברוב המקרים הוא הוליד דווקא גילויי אהדה פומביים בדרגים הפוליטיים הבכירים. העם היהודי נדרש להתאבל לבד, ללא תמיכה ציבורית, בשעה שהרחובות התמלאו בהמונים הצועדים ומפגינים נגד ישראל ולמען הפלסטינים. "מה אתם עושים? איך כל זה קשור אליכם? למה אתם שותקים על כל כך הרבה בעולם ומעוררים רעש דווקא על זה?", מאריי שואל רטורית.

התשובה מופיעה לדעת מאריי באמצע הרומן 'החיים והגורל' של הסופר הרוסי וסילי גרוסמן, ש"מוביל את הקורא מקרב סטלינגרד אל מחנות המוות הנאציים" ו"חוצה את הלב האפל של המאה ה-20". גרוסמן דן שם בשאלת האנטישמיות, ומסביר שאפשר לפגוש אותה בכל מקום – "בשוק ובאקדמיה, בנפשו של זקן ובמשחקים שילדים משחקים בחצר". היהודים מותקפים על כל דבר: על כך שהם עניים, על כך שהם עשירים; על שהם דתיים מתבדלים, על שהם חילוניים שמסתננים לחברה הכללית; על נדודיהם בעולם בעודם נעדרי אזרחות, ועל המדינה שהשיגו לעצמם, "ועל שהם מגוננים עליה ועל אזרחיה. איך הם מעזים?", כותב מאריי.

האנטישמיות הזאת, לפי גרוסמן, משקפת דווקא כשלים ומחלות של יחידים, של חברות ושל מערכות ממשל. מאריי טוען, בלי לפרט, ששנאת היהודים הזאת קשורה לבעיות שנוצרו במערב עצמו, בעקבות גלי ההגירה אליו. בספרו הוא סקר מתחים בין-תרבותיים ובין-דתיים שגרמה ההגירה המוסלמית, והזהיר מהמגבלות שמטיל האלקטורט המוסלמי הצומח על הפוליטיקאים במערב, ומהטרור שצומח מלב אוכלוסיית המהגרים המוסלמים. לדבריו, הפנייה של ההמונים באירופה ובאמריקה נגד מדינת היהודים, רגע אחרי שחטפה מכה קשה, אינה ביקורת על כשלי ישראל אלא חשיפה של כשלי המערב. "אמור לי במה אתה מאשים את היהודים, ואגיד לך במה אתה אשם", כותב גרוסמן בספרו. המערב, לפי מאריי, ייעשה אנטישמי יותר

ויותר ככל שיתרבו הבעיות הפנימיות שבו; אנחנו, יהודי ישראל, צריכים להבין שזהו מקורה של פריחת האנטישמיות במערב, ושנסיגה מחפירות חיינו לא צפויה לשפר את המצב.

לקרר את הודו

Science

ההודים לא שמים את יהבם על הסכם האקלים של פריז. בכתבת מגזין מפורטת בכתב העת סיינס ("להפוך את הודו לחסינת חום", גיליון ספטמבר), העיתונאי ויאשווי צ'נדרשקר יצא למסע בעקבות מאמצי ההסתגלות לחום בארצו. מספר מקרי המוות הקשורים בחום הולך ועולה בהודו, במיוחד באזורים העירוניים, היכן שהאספלט והבטון סופגים את החום ביום ופולטים אותו בלילה. אז מה עושים? ההודים בוחנים ומפתחים מגוון שיטות להתמודדות עם החום, בעיקר באמצעות השלטון המקומי ובעזרת ארגונים ללא מטרת רווח שמתאמצים לסייע לאוכלוסיות הפגיעות ביותר – זקנים ועניים.

הפתרון אינו התקנת מזגנים יקרים וזוללי חשמל, שפולטים את החום ללא הרף החוצה, אל הרחובות, אלא פתיחת "מרכזי צינון" קהילתיים, שיפוץ דירות, תכנון אדריכלי מותאם חום ומחשבה על שימושי הקרקע. מיזם מחקר אחד, בעיר נאגפור במרכז הודו, מנסה לטפל במצב חירום של ממש: הטמפרטורות בעיר מגיעות לעתים עד ל-49 מעלות צלזיוס. ברחבי העיר הותקנה רשת קטנה של חיישנים המודדים את החום והלחות לאורך זמן, כדי ללמוד כיצד מגוון סביבות עירוניות משפיעות על המיקרו-אקלים – ברמת השכונה, במקום ברמת העיר. לפעמים התוצאות מפתיעות: האדריכלית רג'אשרי קוטהרקר מצאה שדווקא בשכונות צפופות וחסרות עצים הטמפרטורה בשעות היום בנאגפור נמוכה לעומת אזורי שוליים בבנייה דלילה, שיש בהם יותר צמחייה. בשעות הלילה המצב הפוך: השכונות הדלילות מקרינות במהרה את החום הרב שצברו, ואילו במרכז העיר הבנייה הצפופה חוסמת את הקרנת החום, והלילות חמים יותר. לפי החוקרים, המצב במרכז העיר – חום רציף יותר ביום ובלילה – עלול לגרום לבעיות בריאות, מכיוון שהגוף לא מקבל הפוגה מהחום.

הצוות של קוטהרקר בוחן גם את השפעות הלחות ומהירות הרוח, ובוחן כיצד השכונות מתמודדות עם עומס החום הכולל – בפרט באספקת מים ושירותי בריאות לעניים ולקשישים. בשיחות עם התושבים גילו החוקרים שאנשים שחיים באזורים חמים אינם מודעים לסכנות הנשקפות מחום, וכנראה לא יגיבו לאזהרה מפני גל חום בשינוי ניכר של התנהגותם. עיריות מנסות לתכנן תוכניות תגובה לגלי חום כאלה, הכוללות למשל העברת חולים בסיכון

למחלקות ממוזוגות והפסקה של עבודות בניין בימים חמים מאוד. באחמדאבאד, במערב הודו, קבעו את הסף להתרעת גל חום על 41 מעלות צלזיוס. אבל גל מקרי מוות במומבאי באפריל – ביום של 36 מעלות בלבד – הבהיר שהטמפרטורות הן רק חלק אחד במשוואה, ויש לכלול בה גם לחות וגורמים נוספים, בהם נתוני האוכלוסייה. משכנות עוני ומקומות שיש בהם אוכלוסיית קשישים גדולה יצטרכו לקבל התרעה מוקדם הרבה יותר מכל שאר השכונות.

קירור הערים בהודו דורש לא רק תגובה למקרי חירום, אלא גם תכנון חכם. בנאגפור, קוטהארקר מציגה לסטודנטים שלה בית בן 300 שנה, הבנוי מלבנים, אבן ועץ, חומרים שסופגים חום פחות מבטון ומפלסטיק. לבית יש גם גג דו-שכבתי, המספק צל ואוורור נוסף, וחצר פנימית המאפשרת לאוויר החם לצאת מתוך הבית ולעלות מעלה, אל השמיים. בקירות החיצוניים החלונות קטנים יחסית לחלונות הפונים לחצר הפנימית, והדבר שומר על תנועת האוויר. לדברי קוטהארקר, "כשהטמפרטורה בחוץ היא הגבוהה ביותר, נניח בשעה 14:00, בפנים לא כל כך חם. כשהטמפרטורה הפנימית מגיעה לשיא, בחוץ כבר מתחיל להתקרר".

במשרד השיכון של הודו מפיצים הנחיות להקמת מבנים עמידים לחום, אבל היוזמים והממשל המקומי נרתעים מלאמץ אותן ולשנות את שיטות העבודה שלהם. וגם כך, הערים בנויות כבר. ב-2025, לפי התחזיות, מחצית מתושבי הודו יגורו בהן ולא בכפרים, והאפשרות לעבור לבניינים שמתמודדים טוב יותר עם החום אינה קיימת. שיפוץ מבנים עדיין אפשרי – למשל בצביעת הגגות בצבע לבן מיוחד, מהלך שמקרר את החום בתוך הבית במעלה אחת עד 4.5 מעלות (תלוי בחומר הספציפי המשמש לצבע). היוזמה הזאת כבר אומצה בידי ממשלות מקומיות וערים באזורים מסוימים בהודו.

דרך אחרת, יקרה יותר, נבחנת בידי חברה פרטית, cBalance: היא מנסה להקל על החום בבתים בעלי גג פח, המשמשים את האוכלוסיות העניות ביותר במדינה. עובדיה מצפים את התקרה מבפנים בנייר אלומיניום, ומתקינים גג שני, מלוחות פלסטיק ממוחזרים, מעל הגג המקורי. הלוחות סגורים במהלך היום, כמו כובע מגן משמש מעל גג הפח, ונפתחים במשיכת ידית בלילה, כדי לפלוט את החום שנצבר. מחיר השיפוצים הללו גבוה למדי, ויהיה צורך בסיוע ממשלתי ובתרומות כדי לאפשר אותו לרבים מהתושבים, שהם בדרך כלל העניים ביותר בהודו. ההתערבויות הללו צריכות להתחשב גם בשימושים האחרים בגגות, בקווי החשמל שנכנסים דרכם לבתים, ובכך שהגגות צריכים לעמוד גם בגשמי המונסון העזים. פתרונות תשתית חייבים להצליח להתמודד עם מגוון בעיות אקלים.

דווקא המבט של ויאשנווי צ'נדרשקר על הודו, מדינה עצומה, מגוונת מבחינת האקלים שלה וענייה במיוחד, מראה שההתמודדות עם החום הגובר היא אפשרית, אם יופנו אליה המשאבים הנדרשים – קודם כול בתחום המחקר והפיתוח. האתגר הגדול

ביותר של התגובה להתחממות העולמית הוא כלכלי: מדינות עשירות יוכלו להתמודד איתה בקלות רבה יותר. התשובה הכי טובה לטמפרטורות העולות תהיה לחלץ את ההודים מעוני.

אי-גזענות היא גזענות

THE
FREE
PRESS

בכנס "טד" (TED) השנתי בוונקובר שבקנדה, בחודש אפריל, הרצה הסופר ומגיש ההסכת האמריקני קולמן יוז על רעיון עיוורון הצבעים. בחיינו האישיים ובמדיניות הציבורית שלנו, הוא טען בהרצאתו הקצרה, עלינו להתייחס לאנשים במנותק מגזעם. לכאורה, רעיון "עיוורון הצבעים", כלומר אי התייחסות לגזע, אינו שנוי באמת במחלוקת בחברה האמריקנית, אבל באליטה הפרוגרסיבית חושבים אחרת. הרצאתו פורסמה באתר טד ב-28 ביולי, אבל זכתה לחשיפה נמוכה בהרבה מזו שזכו לה הרצאות מקבילות – 10 אחוזים בלבד ממספר הצפיות שקיבלו הרצאות אחרות, שיעור חריג במידה ניכרת. במאמר "מדוע TED מפחדת מעיוורון צבעים?", שפורסם באתר הפרי פרס ב-26 בספטמבר, הוא גולל את הסיפור כולו, שמבהיר שארגון ההרצאות שסיסמתו "רעיונות שכדאי להפיץ" נלכד תחת השפעתו של "מיעוט אידיאולוגי שמכופף אפילו את האנשים בצמרת לרצונו".

ההרצאה של יוז, הוא מספר, נערכה, תוקנה ולוטשה בעזרת צוות האוצרים ובודקי העובדות של טד במשך שבועות וחודשים לפני שעלה על הבמה ב-19 באפריל. בתום ההרצאה רבים מחאו כפיים, ובהמשך הכנס "אנשים פנו אליי ואמרו שהם אהבו אותה, ומי שלא הסכימו מתחו ביקורת חכמה ומתחשבת". אבל מייד אחרי ההרצאה, עוד במהלך הכנס, ראש טד כריס אנדרסון אמר ליוז שדבריו התקבלו בזעם בקרב חברי "שחורים בטד", קבוצת עובדים שנועדה לספק "מרחב בטוח לאנשי טד שמזדהים כשחורים". אנדרסון שאל את יוז אם יסכים לדבר עם הקבוצה, ויוז הסכים, אבל אז אנדרסון חזר אליו ואמר לו שהקבוצה למעשה לא מוכנה לשוחח איתו.

ביום האחרון של הכנס התקיים כנהוג בטד משוב פומבי להרצאות. האירוע נפתח בשני דוברים שהוקיעו את ההרצאה של יוז, וכינו אותה "גזענית", "מסוכנת" ו"חסרת אחריות". אחד מהם טען שיוז מוכן "לגלוש בחזרה לימים של 'נפרד אך שווה'". אנדרסון הודה להם על דבריהם, אבל הזכיר לקהל ש"טד לא יכול להירתע מלדון בנושאים חשובים כל כך שבמחלוקת". אבל טד נרתע ועוד איך. אחרי שבועיים הודיע אנדרסון ליוז שקבוצה בתוך הארגון טוענת שההרצאה לא צריכה להתפרסם, ואחת ההתנגדויות נשענה על מכתבו של חוקר מדעי החברה אדם גרנט, שטען שאנליזה של 296 מחקרים מצאה שמודעות לצבע מפחיתה דעות קדומות ואפליה, ועיוורון צבעים מזיק לכך.

יוז קרא את המאמר שבו התפרסמה אותה אנליזה, והופתע לגלות שהמחקר דווקא תומך בהרצאתו, ומסכם שעיוורון צבעים מפחית סטריאוטיפים ודעות קדומות,

ושגישה מריטוקרטית מפחיתה אפליה. יוז ציין זאת בפני אנדרסון, וזה אמר לו ששייב לו בקרוב. התשובה הגיעה מאוצרת האקטואליה של טד, שהציעה כתנאי לפרסום ההרצאה שיוז ישתתף בעימות שיפורסם "כהרחבה" להרצאה. יוז הסכים, לפני שהבין שהכוונה הייתה שהעימות המצולם יוצמד להרצאה, והיא לא תפורסם לבדה, בסרטון נפרד. בעיניו, הוא מסביר, הכוונה הייתה לפרסם את הרצאתו בליווי "כוכבית", כאילו הטיעון שלו לא ראוי להישמע בלי לשמוע גם את נקודת המבט הנגדית.

הוא הבהיר את עמדתו לאוצרת, ואז שוחח עם אנדרסון. לדבריו, ראש טד הודה בשיחה שכעסם של עובדי "שחורים בטד" נובע מהטיה פוליטית. יוז ביקש ממנו לפרסם את העימות בסרטון נפרד, במקביל לפרסום ההרצאה. הפשרה שהתקבלה לבסוף הייתה שהעימות יפורסם שבועיים אחרי ההרצאה. וכך היה לבסוף: ההרצאה פורסמה ביולי, ושבועיים אחריה העימות שנערך במיוחד עם ג'אמל בואי, בעל טור בניו-יורק טיימס. אלא שב-15 באוגוסט זיהה הבלוגר טים אורבן את החריגה במספר הצפיות בסרטון ההרצאה באתר טד – כאמור, כ-10 אחוזים ממספר הצפיות בהרצאות שפורסמו במקביל. גם העימות עם בואי זכה למספר צפיות נמוך ביותר.

אחת הסיבות לחשיפה המעטה הייתה שטד לא העלו את ההרצאה ליוטיוב, כפי שהם נוהגים לעשות, עד שיוז פנה אליהם בדוא"ל וביקש שיעשו זאת. סיבות אחרות קשורות כנראה לכלי הפצה אחרים של טד – קידום ברשתות החברתיות, אזכור בהסכמים ועוד.

"לפי אתר האינטרנט של טד, משימתו היא 'לגלות ולהפיץ רעיונות שמעוררים דמיון, מאמצים אפשרות ומזרזים השפעה'", כותב יוז במאמרו. "הם טוענים שהם 'מסורים לסקרנות, להיגיון, לפליאה ולרדיפה אחר ידע – ללא אג'נדה'. הניסיון שלי מרמז אחרת". הנהגת טד, הוא טוען, נפלה בידי "האורתודוקסיה הפרוגרסיבית החדשה", והארגון עלול להפוך ל"עוד תיבת תהודה". בשמאל האמריקני רואים ברעיון עיוורון הצבעים – כאמור, רעיון שרוב החברה האמריקנית מסכימה לו – סוס טרויאני של הימין, שחותר להגדלת האפליה. והם מוכנים להשתיק את מי שחושב אחרת.

החלל התפוס

בשנות החמישים והשישים, המרוץ לחלל עסק במי יגיע קודם. עכשיו השאלה היא לא המהירות, אלא ההות לאורך זמן. ל-91 מדינות יש לפחות לווין אחד סביב כדור הארץ, וגם במגזר הפרטי גוברת פעילות החלל יותר ויותר. מגזר החלל בשנת 2022 הוערך ב-464 מיליארד דולר, ונכסי חלל קבועים – בעיקר במסלול הנמוך סביב כדור הארץ – ממלאים בקצב גובר את המרחב הסמוך לכוכב הלכת שלנו. בין

הנכסים האלה, הממוקמים בגובה של 160 ק"מ עד אלף ק"מ מעל האדמה, נכללים תחנת החלל הבינלאומית, טלסקופ החלל האבל ומגוון לווייני ניווט, ריגול ומזג אוויר (לווייני תקשורת, שנדרשים בדרך כלל לעמוד בנקודה קבועה מעל כדור הארץ, הגים סביבו-ואיתו בגובה רב פי כמה – כ-36 אלף ק"מ). העיתונאית גבריאלה גלינדו, בכתבה "מקום בין הכוכבים" בכתב העת האירופי 'הפרלמנט' (ספטמבר), מספרת על המעורבות האירופית במרוץ לחלל 2.0.

תפיסת המקום במרחב המצטופף והולך סמוך לכדור הארץ עלתה בסולם העדיפויות של סוכנות החלל האירופית בשנים האחרונות. ניקלס ניינאס, חבר הפרלמנט האירופי מגרמניה, מבהיר ש"כל מי שתופס כרגע את המסלולים האלה למעשה חוסם לנו אותם". ג'וזפה פורקרו, ראש תחום הסברה, ממשל ומשאבי אנוש במכון המדיניות הכלכלית בבריסל, סיפר לגלינדו שה"איום" האזרחי הגדול ביותר בתחום הלוויינים הוא כמובן חברת SpaceX, שייסד אילון מאסק – כ-5,000 מלוויינים כבר סובבים את כדור הארץ במסלול הנמוך, במטרה לספק שירות של קישוריות רשת בתשלום ברחבי העולם.

במאמץ לצמצם את הפער, האיחוד האירופי חשף לאחרונה תוכניות לפיתוח תשתיות לוויין משלו, ולשיגור מערך לווייני תקשורת שיכונה Iris2 וישלים שני מערכים קיימים, גלילאו וקופרניקוס, המספקים שירותי ניווט ותצפית. האיחוד עצמו יקצה 2.4 מיליארד אירו למיזם, ויתרת ההשקעה – כ-3.6 מיליארד – תגיע מהמדינות החברות ומהמגזר הפרטי. ב-2027, כשהקמת המערך תושלם, יוכל האיחוד האירופי לספק שירותי תקשורת מאובטחת לרשויות האיחוד ולעסקים, בפס רחב, גם באזורים מרוחקים. לפי האירופים, הדבר ישחרר את האיחוד מתלותו בתשתיות לוויין של מדינות אחרות ושל חברות פרטיות.

אבל גם ניינאס וגם פורקרו מציינים בעיה בשאיפותיו של האיחוד האירופי: אין לו דרך לשגר בעצמו את הלוויינים שלו. אריאן 5, רקטת המשגר של האיחוד האירופי, יצאה לפנסיה בתחילת השנה, ואריאן 6 מתעכבת וכרגע לא צפויה להיכנס לשירות עד השנה הבאה. 18 שיגוריה הראשונים – שיכולים להימשך שנים – כבר נתפסו בידי הבעלים של אמזון, ג'ף בזוס, למיזם קוויפר שלו, שמטרתו לספק שירותי פס רחב באירופה ובאפריקה. האיחוד האירופי השתמש בעבר גם בטילי סויוז של רוסיה, אך שיתוף הפעולה כרגע מושעה, בגלל מלחמתו של פוטין באוקראינה. האיחוד, אומר ניינאס, פשוט לא יכול לעלות כרגע לחלל, והלחץ גובר: אם האירופים לא תופסים את המסלולים הפנויים, בעתיד תהיה להם בעיה לשגר לוויינים.

סוכנות החלל האירופית השיקה באביב תוכנית בהשראה אמריקנית לעידוד חברות פרטיות להתחרות על פיתוח שירותי הובלת מטענים מסחריים לחלל. השותפות של SpaceX בתוכנית האמריקנית של נאס"א הובילה להישגים אמריקניים חשובים

ביותר, והאירופים מצטרפים מאוחר לתחרות – כנראה עשור מאוחר מדי. לדברי פורקרו, המהלך לגיוס המגזר הפרטי לא פוגע בחברת התעופה הצרפתית אריאן, שקרובה יותר מכל חברה פרטית אחרת להתחרות ביכולות של SpaceX האמריקנית. בינתיים גם סין והודו (שהצליחה בראשית הקיץ להנחית חללית בקוטב הדרומי של הירח) מקדמות את תעשיית החלל שלהן, והתחרות גוברת. ההשקעה האירופית לא תצליח להתחרות בכל אלה, מודה פורקרו.

כדי לפצות על הזמן האבוד וגם להגביל מעט את פעילותם של אחרים, האירופים מבקשים לפתח מגזר נישה בשוק החלל: קידום "קיימות", דהיינו ניהול סיכונים בתחום המסלולים ופינוי פסולת חלל. מערך המסלולים Iris2 כולל תבחינים למניעת התפשטות פסולת חלל וזיהום אור, והנציבות האירופית מבקשת להחיל את התבחינים הללו גם על חברות שמספקות שירותים באירופה, כמו SpaceX. חברה שווייצרית כבר עובדת על משימת פינוי הפסולת הראשונה בעולם, המתוכננת להמריא ב-2025 ולאסוף עצמים בלתי מתפקדים שסובבים את כדור הארץ ומאיימים בהתנגשות הרת אסון בלוחיים פעילים. החתירה של האיחוד האירופי לכך היא גישה

שמקדמת "חקר חלל בר-קיימה", אומר ניינאס. "אנחנו צריכים להביא את ההבנה הזאת לעולם, שהחלל הוא טובת הכלל". עם זאת, השירות הזה שאירופה רוצה להעניק לעולם – חיוני ככל שיהיה – לא בהכרח יסייע לה להאיץ את מאמצייה לתפוס מסלולי לוחיים נמוכים.